

Rakousko-uherská banka byla nadále devisní ústřednou, ale neměla již důvěry, ani vlivu, takže jí nebyly devisy odváděny a přidělování devis, centralisované do Vídně, nebylo výhodné a přehledné.

Bylo proto nutno pověřiti funkcí devisové ústředny domácí ústav dříve ještě než bude vlastní plán prováděn. Zemská banka nechtěla a do jisté míry ani nemohla této funkce převzít. Zvolena k tomu v lednu 1919 nová odúčtovací banka, v níž byly Zemská banka a obchodní banky zastoupeny.

1) Ke konci prosince thesaurace přestala a začaly se peníze hromaditi v bankách a spořitelnách. Úroková míra klesala. V lednu snížena úroková míra na 1% a vklady s nechtí přijímány. Škodlivost thesaurace začala se objevovati svým druhým způsobem: působila náhlý přebytek peněz, pro něž nebylo umístění. Za chvíli byla by způsobila přivoditi nedostatek platidel, kdyby nějaká událost způsobila nedůvěru těchto bojáců.

Tento stav peněžního trhu byl způsobilý k tomu, aby provedeny byly přípravy k mému finančnímu plánu.

Finanční plán.

16. Stav měny vybavoval vzpomínky historické a u nás obzvláště státní bankrot z r. 1811. Bylo dosti těch, kdož radili veřejně ku provedení zákonného znehodnocení papírové koruny a to znehodnocení, odpovídajícímu skutečné nynější nákupní síle její oproti její nákupní síle předválečné.

Z historických devalvačních pokusů zákonem provedených nehodil se však na naše poměry žádný. Assignáty francouzské revoluce, které převýdajem

klesly na $\frac{1}{3}\%$ své nominální hodnoty, takže se staly bezcennými a mohly býti prostě vzaty z oběhu bez stanovení relace k novému oběživu, byly by vzorem tehdá, kdybychom tiskli a tiskli dál a snášeli s klidem postupující znehodnocení. Tak budou odstraněny z oběhu bolševické peníze v Uhrách, snad také v Rusku může býti provedeno takové odmítnutí (repudiace) revolučních peněz, jež nová vláda prostě neuzná.

Nově utvořený stát musí však vypořádati se s minulostí a tvořiti pro budoucnost.

Proti postupu, jaký proveden byl v Rakousku r. 1811 známým patentem, vydaným na návrh hr. Wallise, mluvilo v prvé řadě to, že nákupní síla koruny nebyla ani u nás, ani v cizině zjištěna ani přibližně, že zůstali jsme svázáni svojí korunovou měnou s jinými státy, na jejichž hospodářství jsme vlivu přímého neměli, nebylo možno rozlišiti, mnoho-li v pokleslé nákupní síle působí nedostatek zboží, jak dalece státní hospodaření s důležitými spotřebními statky snižuje ceny a jaký je průměr cen, placených za statky dle příkazu různých nařízení vládních a cen, placených pod rukou.

Výši tohoto znehodnocení doma určití, bylo a je ještě nyní nemožné. Zahraněční kurs pak nemůže býti podkladem pro posuzování nákupní síly koruny, poněvadž při měně papírové a při opatřeních vývozních a dovozních poskytuje sice jakési vodítko k vyměření důvěry v budoucí vývoj státu, ne však měřítko pro nákupní sílu koruny doma.

Na správném odhadu devalvace koruny závisel by však budoucí zdar. Také při Wallisově bankrotu (při němž znehodnocení šlo na $\frac{1}{5}$ nom. hodnoty) ukázalo se, že neodpovídalo skutečnému stavu a musilo býti za pět let přikročeno k nové devalvaci.

Mimo to nebylo tak docela jisto, že v novém státě nenastane snaha po zvýšení důchodů mezdních, platových, výdělkových čili nebude-li nákupní síla koruny dále klesati a ceny stoupati následkem zvýšených nákladů výrobních a následkem snahy obyvatelstva zvýšiti svoji životní míru po pětiletém strádání. To mohlo by míti ovšem za následek, že by ceny, vyjádřené v nové jednotce měnné, dosáhly za nedlouho téže výše, jaká byla v korunách devalvovaných.

*na Su
cennost*
Pokus Jugoslavie při stanovení relace mezi dinarem a korunou to jasně ukázal: netrvalo to dlouho a ceny stouply tak, že zboží stálo tolik dinarů jako dříve korun. Nesmí se totiž zapomínati, že všichni, jichž rukama jde zboží od suroviny až k výrobku v malém prodávanému, hledí si ve zvýšené ceně nahraditi ztrátu, utrpěnou (nominálně) relací mezi korunou a dinarem, čili že chtějí míti stejné množství (číselné) dinarů jako měli před tím korun. Toto přesunutí ztráty do ceny se podaří u zboží, jehož je málo a tím usnadní se přesunutí u zboží, jež není tak vzácné.

Mimo to hospodářské poměry nynější jsou daleko spletitější než byly poměry r. 1811. A i tehdy byly zde dvě veliké kategorie lidí: jedni byli bankrotem téměř nedotčeni, druhí měli veliké ztráty. Nedotčeni zůstali majitelé nemovitostí, strojů, zásob zboží, postiženi byli majitelé peněz, cenných papírů a peněžních kapitálů.

Ten, kdo za války zbohatl a zaplatil si svoje hypotekární dluhy, takže třeba o miliony vzrostl jeho majetek, neztratil nic, měl-li právě ve své pokladně několik set v bankocetlích.

Wallisův patent rozlišil sice pohledávky od roku 1799 podle let a devalvace v době té, takže pohle-

dávky, vzniklé před r. 1799, musily býti zaplaceny plně novými penězi, v dalších letech vzniklé s menší devalvací.

I kdyby se nyní provedlo toto odstupňování, jak by to ve spletitych poměrech dnešních vyhlíželo. Dlužník vypůjčil si od spořitelny před válkou 100.000 korun a splatil jí je r. 1917. Spořitelna uložila je — nemajíc pro ně umístění — u banky, banka r. 1918 u jiné banky. Kdyby poměr mezi nynější korunou a novou korunou stanoven byl pro r. 1915 na 2 K staré = 1 K nové, pro r. 1916 3 K staré = 1 K nové, pro r. 1917 4 K staré = 1 K nové, pro rok 1918 5 K starých = 1 K nové, dostane spořitelna od banky, u níž uložila r. 1917 100.000 starých korun 25.000 nových korun, ale tato banka dostane od banky, u níž si r. 1918 tyto koruny uložila jen 20.000 nových korun. Spořitelna však musí vyplatiti vklady před r. 1915 u ní uložené plně v nových korunách. Poněvadž splacené hypotekární i směnečné zápůjčky předválečné činily u všech ústavů mnohem více než vybrané vklady předválečné, vedl by Wallisův systém ke zhroucení peněžních ústavů.

Kdyby však nebylo činěno rozdílu mezi dobou vzniku pohledávek, pak získali by opětně dlužníci předválečných pohledávek, že by je zaplatili mnohem levněji.

Úředníci státní nechtěli by se jistě spokojiti s $\frac{1}{5}$ nynějšího svého služného, vyjádřeného v nových korunách (místo 10.000 K starých 2000 K nových), aby bylo možno, by stát spokojil se s $\frac{1}{5}$ daní, vyjádřených v nové měně, poněvadž ani platy jejich, ani daně přímé nebyly zpaternásobeny a byly by tedy pod úroveň předválečnou. Stát chtěl by odstraniti válečné přírážky, ale výměru přímých daní, jak byla před válkou, chtěl by v nových korunách. To u čin-

žovní daně by značilo 5násobnou daň, která však dnes s přírážkami činí přes 50% hrubé činže, takže by buď činže musila být placena v nynější ciferní výši v nových korunách, čili byla by 5násobná, nebo by byla na $\frac{1}{5}$ zmenšena, ale také daně s přírážkami by musily být na $\frac{1}{5}$ sníženy. Důsledky bylo by zbytečno vykládat.

Oběh by sice při poměru 5 st. K : 1 K nové byl stlačen na $\frac{1}{5}$, čili místo 10 miliard starých korun obíhaly by 2 miliardy nových. Jaká by byla jejich vnitřní hodnota? Byly by to státovky státu, kde všechny peněžní ústavy jsou před konkursem, kde náhlý zásah vyvolával by vyrovnávací boje, kde uměle vytvořena by byla veliká kategorie lidí, zadržovaných z nebezpečí, obohacených a ochotných na trhu zboží dáti zvýšené ceny, a druhá kategorie postižených, kteří chtěli by ve zvýšených cenách nalézt náhradu své ztráty.

To, co by obíhalo jako platidlo, nemělo by o nic větší národohospodářský podklad než mělo staré oběživo, a jen to, co by přibýlo na oběhu, mělo by bankovní krytí.

Jestliže však docílilo by se skutečně klesnutí všech cen, všech platů na $\frac{1}{5}$, pak oběh peněz zůstal by přece stejně nepřírozeně vysoký jako nyní. Blok státovek obnášel by 2000 mil., ceny byly by mírové, za nichž v celém Rakousko-Uhersku byla potřeba oběživa 3620 mil., čili pro země české asi 900 mil. Po bankrotu měli bychom 2000 mil. státovek, neměli bychom úvěrového hospodářství, státovek bankovně krytých ani v případě, kde by dopadl bankrot skutečně dle očekávání navrhovatelů. Všechny svízele by zůstaly, stát by byl jen méně dlužen.

17. Věc dala by se tehdá násilným zásahem provésti ještě jinak: neuznáním bankovek rakousko-

uherské banky vůbec jako zákonného platidla, odnětím nuceného oběhu těmto bankovkám za současného zřízení vlastní cedulové banky, která by na základě diskontovaných směnek, v zástavu daných cenných papírů vydávala nová platidla s nuceným oběhem za relace (pokud jde o pohledávky a závazky) dle kovové parity. Tím odepřel by stát převzetí válečného dluhu, reprezentovaného — jak jsem ukázal — obíhajícími bankovkami vůči majitelům bankovek a odkázal každého, aby se hojil na rakousko-uherské bance, která bankovky vydala. To znamenalo by konkurs rakousko-uherské banky.

Nová československá banka mohla by vydávati bankovky plně bankovně kryté, eventuelně kovově a devisami kryté, byly by tedy penězi papírovými, avšak národohospodářsky krytými.

Bankovky rakousko-uherské banky dostaly by vůči novým bankovkám československé banky kurs, za nějž by je stát kupoval, aby splnil podíl rakousko-uherského dluhu u rakousko-uherské banky, jenž by na něj připadl.

Stát mohl by dokonce provéstí věc tak, že by čas od času určoval relaci mezi bankovkami rakousko-uherskými a novými českými a přijímal v této relaci platy.

Také tato cesta byla neschůdná, poněvadž znamenala by insolvenci všech peněžních ústavů a ochromení hospodářského života, takže by nebylo dobrého materiálu směnečného i lombardního, aby mohl se vytvořiti dostatečný oběh nových československých bankovek.

Jen jako teoretickou pomůcku můžeme to zde uvéstí, aby bylo zjevno, jaký by byl rozdíl mezi takto vytvořenou, národohospodářsky a bankovně krytou měnou proti systému devalvace

dle receptu z roku 1811, při němž by sice oběh byl zmenšen, ale obíhající státovky byly by národohospodářsky a bankovně nepodloženy. U hořejšího způsobu byla by skutečně vnitřní hodnota bankovky československé zcela jiná než bankovky rakousko-uherské banky, která není poukázkou, vzniklou eskontem směnky neb lombardem cenného papíru, nýbrž prostě státním dluhem.

Ovšem kurs této československé bankovky trpěl by těžce krísí hospodářskou, kterou by toto násilné opatření vyvolalo.

18. Z uvedeného jest zřejmo, nač při ozdravení měny jsem kladl největší váhu: aby měna nová byla výsledkem hospodářského života, aby vešla do oběhu na základě potřeby hospodářství národního, nikoli hospodářství státního, aby podkladem obíhajících peněz byly skutečné hospodářské statky, ať již by to byly drahé kovy nebo směnky za zboží na úvěr prodané. Bez rozvoje hospodářství, oživení výroby, bez dobré žně, bez plodné práce a plodného podnikání, což všechno tvoří nové statky, nové hodnoty a jejich oběh, není a nebude dobré měny a není možna náprava měny. Není také možna náprava měny bez šetrnosti. Šetrnosti neznamena pouze tolik jako ukládati peníze do spořitelny. Význam slova toho je širší: musí se vyrobiti více než kolik se spotřebuje, ze své výroby musíme ušetřiti tolik, abychom rozmnožili svoje výrobní prostředky a zásoby válkou ztenčené; doplnili dobytek, vyhnoují půdu a vrátili jí starou plodnost, opravili domy a byty, vystavěli nové, opravili doly, stroje a zavedli nové, dokonalejší, úspornější atd.

My musíme si býti vědomi, že vyrobíme-li jen tolik, kolik spotřebujeme, vlečeme na svých nohách kouli válečného vyčerpání dál, anebo kupujeme-li na

dluh, že přesunujeme válečná břemena dnešní na další generace a připoutáváme také jim na nohy kouli dnešní bídy.

Problém nespočívá v tom, dovedeme-li zmenšit oběh státovek na základě nějakého opatření úředního, nýbrž v tom, dovedeme-li stvořiti měnu — třeba papírovou — jejíž každá jednotka byla by podložena národohospodářsky, byla výsledkem oběhu statků vyrobených a to **hospodárně** vyrobených.

19. Opustil jsem neschůdné cesty státního bankrotu nebo řekněme to eufemisticky státního konstatování znehodnocení peněz stanovením zákonné relace mezi starou a novou jednotkou měny. Učinil jsem tak po zjištění hospodářské síly našeho nového státu.⁹⁾

Viděl jsem, že tento stát:

1. je přírodně bohatý, má vyspělé zemědělství, jež mohlo by za pomoci přírody vypěstovati nejenom valnou část toho, co potřebuje obyvatelstvo všecko na potravinách, nýbrž poskytujíc suroviny pro průmysl zemědělský, způsobilo by veliký vývoz a učinilo naši obchodní bilanci aktivní;

2. že v území tohoto státu je dosti pokladů uhelných — připadne-li nám Těšínsko —, že můžeme povznést naftový průmysl na Slovensku a Příkarpatské Rusi a nabýti tímto způsobem dostatečné množství tepelné a pohonné energie pro svůj rozvětvený průmysl, o jejíž doplnění starati se můžeme elektrisací země;

3. že stát náš bude mítí patery lázně světové (Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Jáchymov s nejbohatšími radiovými doly, Píšťany), krásné horské partie v Čechách a na Slovensku, přírodní divy moravského Krasu, takže může se státi cílem pouti churavých i po odpočinku v krásné pří-

rodě toužících cizinců, kteří přínosem svých vydání by povznášeli náš národohospodářský stav;

4. že z průmyslu Rakousko-Uherska na našem území nachází se daleko větší procento než je poměr mezi územím nám připadajícím a zbytkem i mezi počtem obyvatelstva našim a ostatního Rakousko-Uherska, takže stát náš mohl by býti státem v podstatě vývozním nejenom v průmyslu zemědělském, nýbrž také v průmyslové výrobě jiné. Ovšem surovinová základna našeho průmyslu nezemědělského je malá, dovoz surovin veliký, ale přece příležitost rozmnožení národní jmění veliká a dosažení aktivní bilance obchodní — ukryjí-li se první potřeby surovinové dlouhým úvěrem — více než pravděpodobné;

5. že obyvatelstvo tohoto státu našeho bylo pracovitě, šetrně, že s nadšením uvítalo svoje osvobození a čekati lze od něho — nebude-li zachváčeno teoriemi podlamujícími výrobu a podporujícími rozmarilost — že vytrvá v pracovitosti a ušetří zničené výrobní prostředky ve válce, a že bude míti trpělivost při sanaci poválečných bled.

A ptal jsem se: proč by mělo býti přikročeno k těžkým nespravedlivostem, když veřejná správa je daleko lepší než bylo tomu r. 1811, technika berní pokročilá? Proč máme voliti způsob násilné devalvace, která neupraví nijak přesuny jmění za války nastalé, nýbrž naopak přičlení k nim nové přesuny stejně nespravedlivé, ne-li nespravedlivější?

Na tomto podkladě vznikl můj finanční plán, který spočíval v těchto opatřeních:

A) Odpoutání našich bankovek od bankovek rakousko-uherské banky.

B) Zmenšení oběhu bankovek nuceným zadržením části oběhu, i těch, které ze žirových účtů a z pokladničních poukázek mohly býti vydány.

C) Stanovení přípustného oběhu, zamezení přímých i nepřímých zápůjček státu v bankovkách, převzetí cedulového bankovníctví.

D) Stažení valut, kovových peněz domácích i cizích jednak pro obchod s cizinou, jednak pro kovový poklad.

E) Rychlé zachycení jmění, obzvláště movitého, provedením soupisu jako přípravy pro majetkovou dávku.

F) Docílení aktivního rozpočtu novými daněmi a zvýšením starých.

G) Majetkovou dávkou měly být staženy státovky úplně, za současného zřízení cedulové banky, která by vydávala platidla plně bankovně krytá, buď v měně korunové nebo měně jiné, buď s oběhem nuceným, neb bez něho dle stavu trhu a poměrů hospodářských.

20. K těmto opatřením musila být vybrána národohospodářsky vhodná doba. Ke konci prosince 1918 přestala thesaurace, v lednu snižován úrok ze vkladů, nastal nadbytek peněz a příležitost k započítí reformy.

A) B) Odpoutání od rakousko-uherské banky a zmenšení oběhu.

21. V lednu 1919 počal jsem s přípravami pro tuto akci. Rozhodnutí bylo potřebí nejprve otázku, které bankovky rakousko-uherské banky uznáme. Námi nebyly uznány 10.000koruny, 25- a 200koruny (po jedné straně tištěné) a na tom se setrvalo.

Dále bylo potřebí rozhodnouti, které zásady se přidržíme: zdali zásady teritoriální či zásady osobní. Teritoriální znamenala, že uznáme a označíme všechny bankovky, které v určitou dobu obíhají budou